

A Pesti Főreál, ahol a főváros építészei tanultak...

Abstract

WHERE THE ARCHITECTS OF BUDAPEST HAVE BEEN EDUCATED...

Renewal of Eötvös József Gimnázium of Budapest was performed in several phases. In the first phase in 1990 I was commissioned to prepare the visual plans of the ceremonial hall. Following this, in the course of the comprehensive investment of renewal in the year 2000, myself as the consultant of the director of the institute was commissioned to elaborate on the visual concept of the image of the school. In the course of this I was dealing with planning and colour dynamics matters primarily. In addition to the general description of the building, the builder and the age thereof, the first part of my dissertation touches upon the role of this secondary school in the history of education and its special place in the history of Hungarian architecture.

The second part of my work deals with the colour dynamic concept of the ceremonial hall and the facade of the building.

Az idén 150 éves jubileumát ünneplő budapesti Eötvös József Gimnázium épületének felújítása több szakaszban zajlott.

1990-ben a díszterem vizuális terveinek elkészítésével bíztak meg. Ezt követően a 2000. évi épületfelújítás nagyberuházása során az intézmény igazgatójának tanácsadójaként kaptam felkérést az iskola arculatának, vizuális koncepciójának kidolgozására. Ennek során főként tervezési és színdinamikai problémák kérdéseivel foglalkoztam.

Dolgozatom első része, mely a jelen évkönyvben olvasható, az épület, az építő és korának általános leírása mellett kitér a gimnázium oktatástörténeti szerepére és sajátos helyére a magyar építészet történetében. Tervezői munkám az iskola dísztermének és homlokzatának színdinamikai koncepciójára vonatkozik.

A mai Eötvös József Gimnázium elődje, a Pesti Főreáliskola a reformkor, benne Széchenyi István politikai elképzeléseinek megfelelő polgárisodásnak és a gazdasági élet fejlődésének követelményeiből született.

Széchenyi 1844-ben „Magyarország kiváltságos lakosainak” tudtára adja, hogy az ország gazdasági talpra állításához – egyebek mellett – szükség van gyakorlati tanodák létesítésére, négy vagy öt reál-

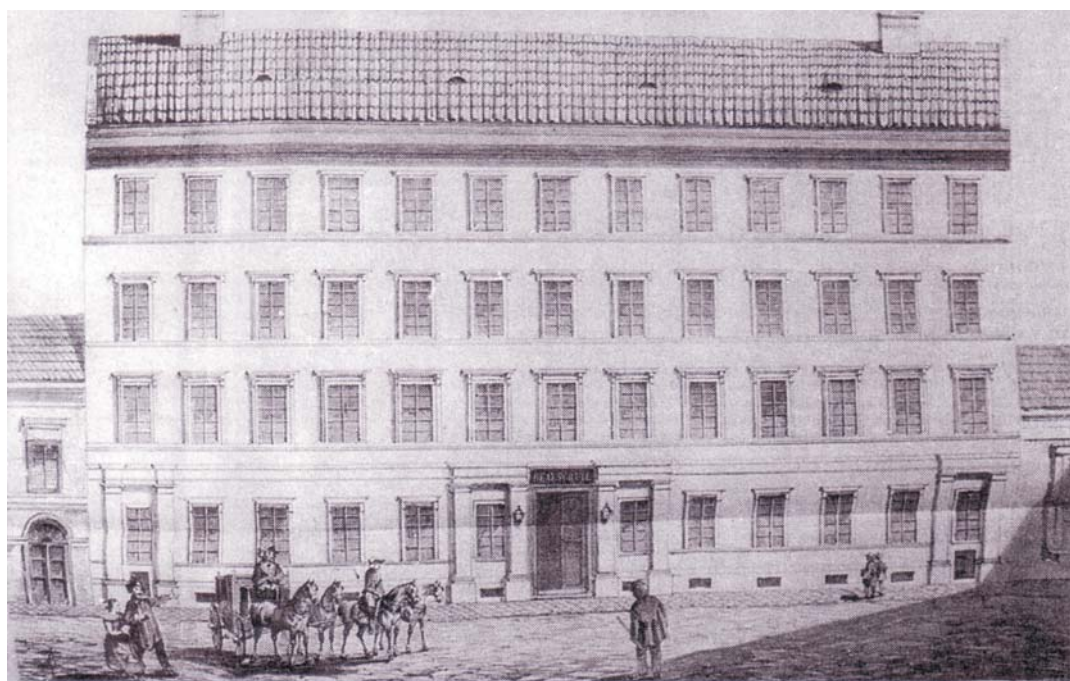
tanoda azonnali felállítására. Ilyen körülmények között született meg 1854-ben Pest Város Tanácsának határozata, hogy az akkor már átmenetileg a Vigadó épületében működő reáliskola részére, a mai Reáltanoda utcában épületet emel. A Tanács úgy határozott, hogy „a Mayer István iskolaigazgató által elkészített építkezési tervezet adassék ki Hild József városi építésznek, olyan meghagyással, mely szerint ennek alapján rövid idő alatt megfelelő tervrajzot készítsen”. A munka 1856-ban elkezdődött és 1857 nyarán el is készült.

Noha a Reáltanoda utcai épület megvalósítása a reformkor utáni években történik, a kor építészetében jelen vannak a neoklasszicista elemek, így Hild Reáltanoda utcai épületét is ezek határozzák meg.

Korának európai klasszicizmusa a tökéletest kívánja elérni, tartalma és formája szerint magasrendű, komoly méltóságú művet, mely elvet minden mellékest, melynek kiegyensúlyozott egészéből bármely rész elvétele vagy hozzátétele elfogadhatatlan.

A magyar klasszicista építészet azonban fentiek túlzott érvényesülését mellőzve közvetlenebb, emberibb színezetet kapott.

A kor a városrendező Hild János fia, Hild József (1789–1867) mellett olyan kiváló tudású építésze-

ket produkált, mint Pollack Mihály, Zitterbach Mátyás, Kasselik Fidél...

Hild pesti épületeit a kiegyensúlyozott arányok, a nyugodt, egyenletes ritmus, a túlzott egyéni törekvésektől mentes, kipróbált szépségideálok szerinti megformálás, a harmónia és a világos egyértelmű egyszerűség jellemzik.

Munkáiban a legmegfelelőbb építészeti szerkezetek, a célszerű anyagszerűség és az egyszerű, – így betartható – megoldások kapnak helyet. Hildnél a tervezés és kivitelezés többnyire egy kézbe kerül, előtérbe helyezve a józan gyakorlati szempontokat biztosító, funkcionális összefüggések helyes érvényesülését és a kivitelezés mesteri korrektségét. Nemes anyagok, kőburkolatok helyett téglafalazatokkal, vakolt homlokzatokkal dolgozik, melyeken az emeleteket összefogó pilaszterek fél vagy egész oszlopokból kialakított középrizalított képeznek.

Hild munkásságában az oktatás célját szolgáló épületek kisebb számban szerepelnek, a budapesti Eötvös József Gimnázium Reáltanoda utcai épülete Hild későbbi korszakának puritán egyszerűséggel megvalósult belvárosi középülete. Az egykori Pesti Főreáliskola 150 évvel ezelőtt, az 1857 októberében elkészült Kolbacher utcai (ma Reáltanoda utca) állandó épületébe költözött, melyet Hild József

városi építész Pollack Ágoston közreműködésével tervezett. A klasszicizáló, többször átalakított épület Budapest legrégebbi ma is használt iskolaépülete.

Ezen iskolatípus létjogosultsága igazán akkor bizonyosodik be először, amikor növendékei közül kikerülnek az 1873-ban megszülető Budapest fővárost felépítő kiváló építőművészek. A Főreálban tanult többek között Alpár Ignác, Lechner Ödön, Petz Samu, Steindl Imre, Schulek Frigyes...

Pest város egykori Zöldkert utcai telkén megépült reáliskola épülete úgy viseli a magyar klasszicizmus legnemesebb hagyományait, hogy mind tömeghatásában, mind formáinak tagolásában, elemeinek arányrendszerében olyan építészeti hagyományokat hordoz, mely a visszafogottság és halk szavúság „eszköztelenségével” az elemi erőt testésíti meg.

A Reáltanoda utcai főhomlokzat első szintjére visszakerült az igazgatói és titkársági szoba, az egykor – és ma is – patinás tanári, az immár esztétikai és stílárius egységet képező, eredeti bútorokkal, eredeti helyén álló, védett könyvtár az újonnan kialakított olvasóteremmel.

A második és harmadik szintet osztályterem és szaktantermek foglalják el. A legfelső szint jobb oldali traktusában megépült az egykori szabadkézi

rajz és ábrázoló geometria tanterem többszöri funkcióváltását lezáró átalakításával „újrafogalmazott” díszterem.

Megállapítható, hogy már az 1900-as évek elejétől felmerült egy atmoszférájában ünnepélyes, nagy méretű tér hiánya, így kialakításának igénye is, mely méltó kerete és helyszíne lehet a már korábban is jelentős múlttal rendelkező iskola reprezentációs igényeinek. E „díszterem-gondolat” azonban pénzhiány, helyszűke és főként a történelem eseményei folytán csak részint, a teljesség igénye nélkül, ideiglenes helyszíneken öltött-ömlhetett testet.

Az iskolai rendezvények (évnytók, évvárók és ballagási események) alkalmilag kialakított helyszíneken (udvaron, torna- és osztálytermekben) zajlottak. A későbbi évek során az épület felső szintjének „műtermeit” melyek közül egyikben – az iskolatörténet szerint – Munkácsy Mihály is dolgozott, használták nagyobb összejövetelek, hangversenyek, kiállítások, fogadások, vagyis protokolláris események lebonyolítására. Ekkor és itt épül meg az önképzőkör diákszínpada is.

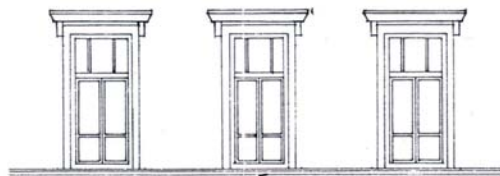
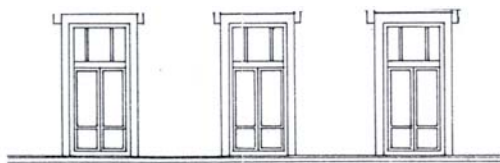
Fenti elvárásoknak a korábbiakban már említett, „kiszklubbosított”, egykori szabadkézi rajz- ábrá-

zoló-színházterem építészeti átalakítása ígérkezett a legcélravezetőbb megoldásnak.

A régi-új díszterem belsőépítészeti forma- és színdinamikai koncepcióját – mint egykori Eötvösdiák és ott tanító festőművész – készítettem el kollégámmal, Nagy Attila Csabával. Korának minden igényét kielégítő iskolaépülete a mai oktatás követelményeinek is kiválóan megfelel. A budapesti Eötvös József Gimnázium jelenleg a főváros korszerű, sikeres gimnáziuma.

A budapesti Eötvös József Gimnázium színdinamikai tervei Bp. V., Reáltanoda utca 7.

Adatrögzítés

Építészeti adottságok A budapesti Eötvös József Gimnázium épülete sűrűn beépített (zárt sorú) belvárosi utcában, többemeletes lakóépületek között található. Utcaképe nem egységes, a gimnázium épülete részint műemléki környezetben, (Károlyi-palota, Ybl-palota, Almássy-palota) részben vegyes, eklektikus, romantikus és modernista építészeti törekvések között helyezkedik el. Környezetében kiemelkedően sok oktatási és kulturális intézmény található (Egyetemi Könyvtár, Centrál Kávéház).

A gimnázium épülete 2000-ben (a korabeli könyvtár kivételével) nem állt védettség alatt.

Forma, stílus, adottságok Az épület késő klasszicizáló, zárt tömeghatású homlokzata az utca vonalába simul. Vakolt felületképzéssel kialakított bejárati részét, mely a Szép utca tengelyében van, a

féloszlopok és a hangsúlyos főbejárat által képzett középrizalit határozza meg. Főpárkány, osztopárkányok, klasszicizáló ablakkiosztás, vakolt ablakeret és szemöldök jellemzi. Tetőszerkezete javított, formája részben helyreállított, eredeti cserépfedését kettős palafedésre cserélték. Lábazata vakolt. A középrizalitnál kialakított hatalmas eredeti fikapuzat a rövid bejárati traktus után zárt belső iskolaudvarra vezet. Az eredeti állapotban fennmaradt, egyenes, tört karú kő lépcsőház az épület jobb szárnyában van, amely széles folyosón keresztül az egykori szabadkézi rajz és ábrázoló mértan terembe visz. E hajdani műtermek átmenetileg KISZ-klub kultúrteremként „funkcionáltak” 1990-ig. Az így kialakított „kulturterem” megjelenésében építészeti formaként nehezen definiálható, stílusosan leginkább szocreálnak nevezhető.

A fenti negatívumok dacára az adott belső tér olyan, korának építészeti megoldásaihoz képest rit-

ka pozitívummal rendelkezik, amely a formai és szindinamikai koncepció alapvetően fontos, mondhatni döntő elemévé vált.

A korabeli rajz- és ábrázolótermek (műtermek) északkeleti tájolása révén a hatalmas üvegfelületek (összesen 125 m² ablakfelület) kissé borús, felhős időben egyenletes (diffúz) szórt megvilágítást, míg tiszta, derült égbolt esetén erőteljes, szinte irányított fényt biztosítanak. Ez a folyamatosan változó (évszak, napszak, színhőmérséklet) fény szinte térképző, térkijelölő szerepet kap. Ez azt jelenti, hogy a fizikailag létező (épített) térben létrejön egy FÉNY-TÉR, amely „anyagtalansága” ellenére is tapintható, érzékelhető. E FÉNY-TÉR-ÉLMÉNY térben és időben változó, önmaga keretein túlmutató, a tér egészére kiterjedő plasztikai, formai és színmozgást generál (árnyékok, reflexek, valőrök).

Külön figyelmet érdemel a terem anyaghasználatát tekintve az eredeti fából készült, egyedi nyílászárók ajtók, ablakok jó állapota és a fent említett műteremablakok középrészén kialakított, kecses öntöttvas tartóoszlop. A terem vakolata és festékrétege előregedett és sérült.

Téri adottságok, térarányok Az épület egészére jellemző a nagyvonalú térhasználat a terek egybefűzésének kiváló ritmusa. A korabeli anyaghasználatból (váltósoros kőfal, kis méretű téglák) és épületszerkezeti megoldásokból következik az erőteljes formai és hangulati hatást keltő jelentős falvastagság, ablakmélyedések, boltozatos terek plasztikai hatása (könyvtár, tanári, igazgatói).

Funkcionális adottságok Az épület jellegénél fogva oktatási-nevelési funkciót tölt be.

Populációs adottságok Meghatározó az intézmény funkciójából következően (6 és 4 osztályos gimnázium) diákjainak életkora (12–18 év) és a nemek aránya (fiú 42 %, lány 58%). Megjegyzendő, hogy az átlagostól eltérően viszonylag nagy az intézményben tanító férfi tanárok száma (tanárok átlagéletkora 38 év). Mind a tanárok, mind a diákok iskolázottsága magas.

Igényfelmérés

Az architektúrális megjelenés igényei Épületszerkezeti változások nem szükségesek, sőt kizártak. A belső tér (díszterem) kialakítása a meglévő építészeti adottságok maximális figyelembevételével történik. A szerkezetet nem érintő kisebb bontások átalakítások is jelentős térérzet-módosulást

okoznak, melyek színkompenzációja szükséges a színek térérzet módosító hatásának figyelembevételével.

Funkcionális igények 500 fő befogadására alkalmas reprezentatív közösségi tér igényei szerint kell kialakítani. Fontos szempont a természetes megvilágítás megtartása mellett a jó szellőztethetőség és a tűzvédelmi szempontok (gyors kiüríthetőség, menekülési útvonalak) biztosítása. Megoldandó a mesterséges megvilágítás (általános és helyi) fény mennyiségének biztosítása és spektrális összetételének optimalizálása, tekintettel a természetes és mesterséges megvilágítás közötti igen jelentős felületszíneket érintő különbségekre.

Esztétikai igények Alapvető elvárás, hogy a díszterem az iskola tradícióját kifejező presztízst növelő, annak korabeli világát sejtető, „megidéz” legyen, így a neoklasszicizmus, romantika, eklektika stílusjegyeit ötvöző reprezentációs terek hagyományai szerint épüljön.

Populációs igények A közösségi összetartozás érzését keltő megoldás fontossága az adott korosztály (tanár, diák) színpreferenciájának figyelembevételével.

Elemzés

Építészeti adottságok és igények elemzése Megállapítható hogy az „új belsőépítészeti tér” jól kialakítható, az átalakítás során jelentkezett térarány-probléma kedvezően korrigálható az alkalmazott színek térérzet módosító hatásának gondos megválasztásával. Az egyszerű, tiszta, nagyvonalú térkialakítás az adott építészeti formák megtartásával megőrizhető.

Funkcionális adottságok

és igények elemzése A kialakítandó díszteremben a tevékenység (ünnepélyek, színházi előadások) a terek egybenyitásával jól kialakítható. A tűzvédelmi, kiüríthetőségi szempontok az ajtók száma, mérete és elhelyezkedése alapján, valamint az adott széles folyosó (két végén speciális tűzvédelmi ajtóval) építészetiileg megoldható (tűz- és katasztrófavédelem).

A tér egybenyitása folytán várhatóan akusztikai problémák jelentkeznek, melyek speciális megoldást igényelnek (akusztikai- és hangtechnika).

Külön megoldást igényel az általános és helyi világítás kérdése az esztétikai szempontok figyelembevételével (fény- és világítástechnika).

Populációs adottságok

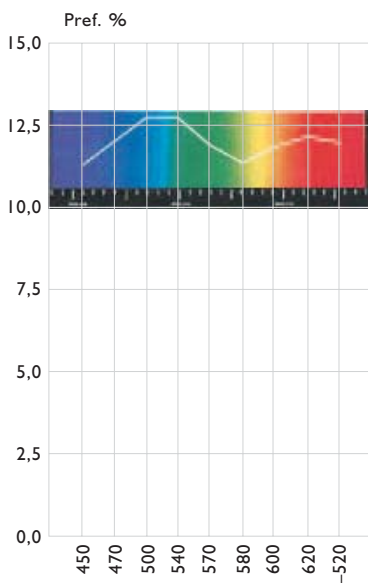
és igények elemzése A színpreferencia-adatok figyelembevétele csak a kialakítandó tér és a funkció megváltoztatásával összefüggésben alkalmazható.

Megvilágítási adottságok

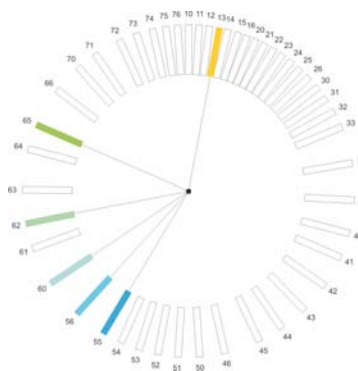
és igények elemzése A szintervezés során meghatározó, hogy a termet főként nappali megvilágításban használják (iskolai ünnepek), ám alkalmanként kizárólag mesterséges megvilágítás mellett is használatos (színházi előadások).

Színbehatarolás

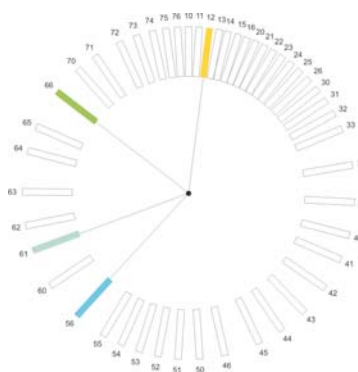
Különböző történelmi korok színhasználatának és preferáltságának megfelelően.

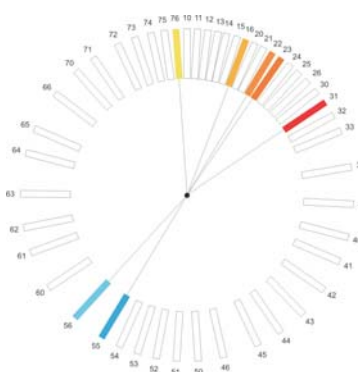
A klasszicizmus színekedveltsége a színértékeknek megfelelő színjellemző hullámhosszokon

A homlokzat és a díszterem színbehatarolása a Coloroid-színezet szerint
Homlokzat „A” variáció

Homlokzat „B” variáció

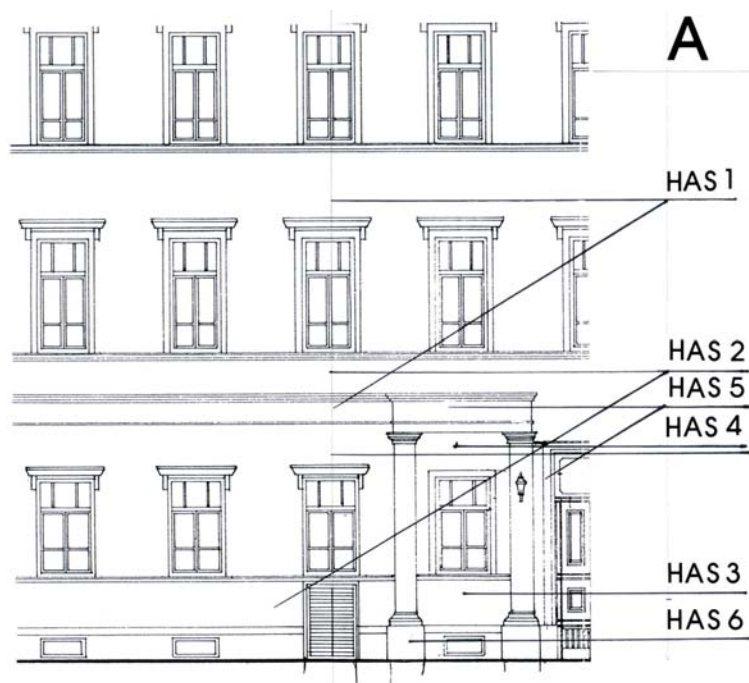

Díszterem

Színhordó felület	Színszám	CIE			Coloroid		
		X	Y	Z	A	T	V
Homlokzat „A”	1	69,86	74,57	81,32	62,35	4,08	86,35
	2	57,05	60,45	66,30	60,20	2,30	77,75
	3	30,86	32,46	33,63	13,19	1,74	56,97
	4	41,07	44,64	55,97	54,80	15,34	66,81
	5	69,91	74,90	80,45	65,19	2,66	86,54
	6	25,40	27,68	31,63	56,67	5,74	52,61
Homlokzat „B”	7	42,11	47,05	48,49	65,74	4,56	68,59
	8	20,47	21,92	24,55	56,47	2,42	46,82
	9	83,96	89,18	70,83	12,29	26,38	94,44
	10	32,94	36,78	41,06	61,45	9,36	60,65
Díszterem	11	36,22	37,53	38,78	21,91	2,39	61,26
	12	55,71	58,43	61,86	15,53	1,87	76,44
	13	21,37	24,98	32,12	56,31	16,40	49,98
	14	27,85	31,24	43,98	54,81	20,78	55,89
	15	43,55	46,82	55,45	55,06	9,86	68,43
	16	71,99	78,00	70,79	76,21	13,61	88,32
	17	66,52	72,00	85,27	55,44	17,09	84,85
	18	21,06	18,28	15,72	30,64	7,12	42,76
	19	32,98	28,39	13,60	23,24	20,74	53,28

Színválasztás

Az alkalmazott színek színkoordinátái

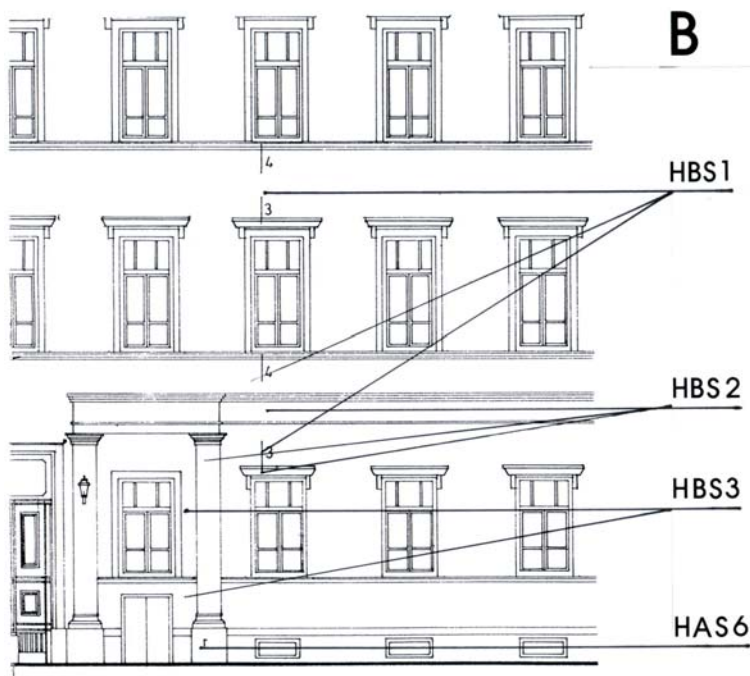
Színkorszignáció

Homlokzat, „A” variáció

Szín- szám	Színminta	Színhordó felület	CIE			Coloroid		
			X	Y	Z	A	T	V
1		Első emeleti homlokzati falsík, földszinti ablakpárkány és keret	69,86	74,57	81,32	62,35	4,08	86,35
2		Földszint, homlokzat	57,05	60,45	66,30	60,20	2,30	77,75
3		Földszint, homlokzat parapet	30,86	32,46	33,63	13,19	1,74	56,97
4		Földszint, falsík	41,07	44,64	55,97	54,80	15,34	66,81
5		Oszlop, féloszlop, főbejárati ajtókeret, emeleti ablakkeret és párkány	69,91	74,90	80,45	65,19	2,66	86,54
6		Lábazat	25,40	27,68	31,63	56,67	5,74	52,61

Színmeghatározás (konszignáció)*Homlokzat „A”***Eötvös József Gimnázium, Budapest**

*Homlokzat, „A” variáció
festett látványterv (akril, vászon, 35×25 cm)
2000*

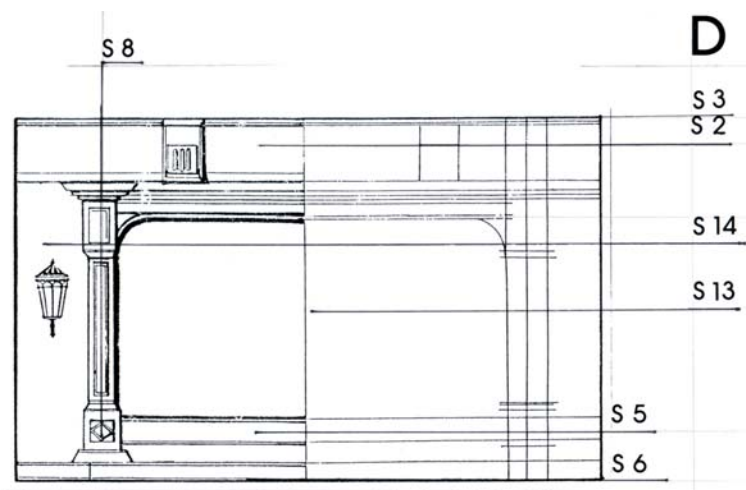
Színkonszignáció
Homlokzat, „B” variáció

Szín- szám	Színminta	Színhordó felület	CIE			Coloroid		
			X	Y	Z	A	T	V
7		Emelet és földszinti homlokzat	42,11	47,05	48,49	65,74	4,56	68,59
8		Földszint, ablak parapet	20,47	21,92	24,55	56,47	2,42	46,82
9		Féloszlopok, emeleti és földszinti ablakkeretek, párkányok, bejárati ajtókeret	83,96	89,18	70,83	12,29	26,38	94,44
10		Lábazat	32,94	36,78	41,06	61,45	9,36	60,65

Színmeghatározás (konszignáció)
Homlokzat „B”

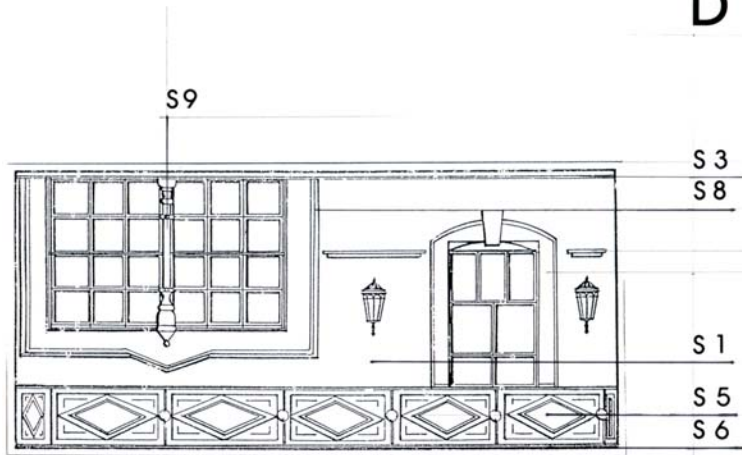
Eötvös József Gimnázium, Budapest
Homlokzat, „B” variáció
festett látványterv (akril, vászon, 35×25 cm)
2000

D Díszterem
Színpad

D

Díszterem
Északi falsík és ablakok
(ablakok, műteremablak)

Szín- szám	Színminta	Színhordó felület	CIE			Coloroid		
			X	Y	Z	A	T	V
11		Központi falrész	36,22	37,53	38,78	21,91	2,39	61,26
12		Felső falrész	55,71	58,43	61,86	15,53	1,87	76,44
13		Alsó falrész	21,37	24,98	32,12	56,31	16,40	49,98
14		Padlóburkolat	27,85	31,24	43,98	54,81	20,78	55,89
15		Padlóburkolat	43,55	46,82	55,45	55,06	9,86	68,43
16		Padlóburkolat	71,99	78,00	70,79	76,21	13,61	88,32
17		Mennyezet	66,52	72,00	85,27	55,44	17,09	84,85
18		Függöny	21,06	18,28	15,72	30,64	7,12	42,76
19		Díszítő motívumok	32,98	28,39	13,60	23,24	20,74	53,28

Színmeghatározás (konszignáció)

Díszterem

**Eötvös József Gimnázium,
Budapest**
Díszterem
festett látványterv
(akril, vászon, 35×25 cm)
2000

FELHASZNÁLT IRODALOM

ERDŐDI – BODNÁR: *Emlékkönyv az Eötvös József Reáliskola fennállásának hetvenötödik évfordulójára.*

FODOR BÉLA: *Ahol Budapest műépítészei...* Népszabadság, Budapest, 2000. január 13.

JACQUELINE B. THURSTON – RONALD G. CARRAHER: *Optical illusions and the visual arts.* Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1966.

KISS E. JÁNOS: *Emlékkönyv a Budapest Székesfővárosi IV. ker. Főreáliskola félésszázados fennállásának évfordulójára.* Székesfővárosi Házinyomda, Budapest, 1905.

NEMCSICS ANTAL: *Szintan – színdinamika.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

NEMCSICS ANTAL: *Coloroid Színtasz.* Innofinance, Budapest, 1989.

NEMCSICS ANTAL: *Színdinamika.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.

POGÁNY FRIGYES: *A szép emberi környezet.* Gondolat, Budapest, 1976.

PREISICH GÁBOR: *Budapest városépítésének története.* Muszaki Kiadó, Budapest, 1960.

RADOS JENŐ: *A magyar klasszicista építészet hagyományai.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953.

RADOS JENŐ – HILD JÓZSEF: *Pest nagy építőjének életműve.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton mondok köszönetet Horváth Gábornak az ábrák szakszerű és végleges megjelenésének érdekében végzett munkájáért, valamint Vasváriné Misi Mártának a tanulmány előkészítésért és Füvessy Gábornak a technikai feldolgozásért.